

Juhani Aaltolan mielestä opettaja tarvitsee inhimillisen pääoman rakentamiseen laajan vision ihmisestä ja sivistyksestä.

Olen Jyväskylän yliopiston alaisessa Chydenius-Instituutissa Kokkolassa työskennellyt kasvatusfilosofian emeritus professori ja haastan opettajia työskentelemään sivistyksen suuren projektin pohjalta.

Kirjoitan kirjaa opettajasta vaikuttajana. Filosofina ei voi olla pyöräyttämättä kysymysmerkkiä aiheen perään. Tärkeintä on, että opettaja on mahdollisimman tietoinen omasta vaikuttajan roolistaan. Varsinkin peruskoulussa opettaja vaikuttaa sekä yksilöihin että yhteiskuntaan. Tähän liittyy toinen aihe, opettaja sivistyksen rakentajana. Väitettä ei edes filosofi kyseenalaista. Opettajan tehtävä on rakentaa ja ylläpitää sivistystä. Il-

Opettaja
vaikuttajana

man sitä niin yksilö kuin yhteiskuntakin päätyvät terroristiseen tilaan – mikä voi toisaalta olla tärkeä herätyshuuto ihmisille ja yhteiskunnille!

Sivistystä ja sen olemusta pohditaan ja aiheesta keskustellaan aivan liian vähän. Filosofina itse pitäydyn klassisessa määritelmässä viitaten **von Wrightin** näkemykseen, jonka mukaan sivistyksessä on kyse sekä yksilön että yhteiskunnan hyvästä. Sen ytimenä ovat suvaitsevaisuus ja oikeudenmukaisuus.

SIVISTYSTÄ TARVITAAN

Niin yksilöt kuin yhteiskunnatkin tarvitsevat sivistystä. Jos sivistys häviää, katoaa myös tietty johdonmukaisuus ja elämää linjaavat arvonäkökulmat. Sivistyksen analyysiä opetuksen kokoavana perspektiivinä pitää käydä huomattavasti enemmän.

Opettaja rakentaa tavallaan tiilitaloa, jonka tiilet ovat tietoja ja taitoja. Opettajalla on jokin suunnitelma, jonka pohjalta hän muokkaa tiloja sopivaksi, mutta myös alati muuttuvaksi huonejärjestykseksi. Hän

avaa keskustelukehikkoja niin, että nuoret alkavat ajatella itse. Näin muotoutuu sivistys, joka vaatii loputonta rakennustyötä. Ihminen on jatkuva haaste. On tietyllä tapaa lohdullista, ettei talo tule koskaan valmiiksi.

Kasvatusfilosofina tarkoitan, etteivät pelkkät tiedot ja taidot, esimerkiksi yksi biologian kurssi riitä, vaan sivistys on suuri projekti, johon asiat kytkeytyvät. Suurikaan tiilikasa ei sinänsä voi toimia ihmisasuntona.

MITÄ SIVISTYS ON?

Mutta mitä ymmärrämme sivistyksellä? Voi-ko länsimaita luonnehtia sivistysvaltioiksi suhteessa muuhun maailmaan? Onko meidän versiomme ylitse muiden, kuten vuosia sitten Italian johtaja Berlusconi väitti? Sivistys on erimielisyyksien ja erilaisuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä. Se on kykyä toimia jonkin asian ja ihmisten puolesta ja jotain vastaan, perustellusti ilman että ajautetaan umpikujaan, jopa väkivaltaan. Toisaalta se on harmoniaa, jonka varassa voi olla eri mieltä ja kestää ristiriitoja.

Sivistyksessä voi nähdä kolme ulottuvuutta: totuudellisuuden, esteettisyyden ja eettisyyden. Näitä inhimillisyyden runko-tekijöitä on pohdittu Platonin opetuksista lähtien.

Keskeinen perusarvomme on totuuden puhuminen. Totuudellisuuteen kuuluu, että kykenemme tarkentamaan käsityksiämme, vaikkapa poliittisia näkemyksiämme. Se kytkeytyy itsetuntemukseen ja kykyyn arvioida omaa ajattelua ja toimintaa myös kriittisesti. Totuudellisuus luo perustaa suvaitsevaisuudelle, joka puolestaan on humanismin keskeisin arvo. Kaikkia käsityksiä emme voi hyväksyä, mutta kaikkien kanssa on oltava valmis keskustelemaan ja tarvittaessa yhteistyöhön.

Esteettisyyteen liittyy kauneuden idea. Innoittajani on ollut intomielinen venäläinen opettaja ja koulumies **Suhomlinski** ja hänen ajatuksensa, jonka mukaan ilman kauneutta on vaikea kasvattaa hyviä ihmisiä. Taiteen harjoittaminen vapauttaa näkemään ja kohtaamaan erilaisia elämänilmiöitä ja totuudellisuuden vivahteita. Esteettinen harjaantuminen voi avata portteja ymmärtämiseen ja empatiaan niin yhteiskunnassa kuin luonnossakin.

Eettisyys puolestaan on sitoutumista muihin ihmisiin. Se on vastuun kantamista, auttamista ja toisten ihmisten kunnioittamista. Kyse on siitä, miten ihminen toimii suhteessa toisiin ihmisiin. Kun olemme aikamme pedagogisten korostuksien mukaan kasvattaneet oppilaitamme itseohjautuviksi ja itseään toteuttaviksi, olemmeko ottaneet huomioon eettisyyden syvää vaatimusta toisten ihmisten tukemisesta ja kunnioittamisesta?

On olemassa pitkä luettelo uusista kasvatuksen virtauksista, haasteista ja ideoista, joita istutetaan koulujen käytäntöihin, joita opettajien odotetaan omaksuvan. On perusteltava koulujen olemassaolo profiloitumalla, kyettävä toimimaan integroidussa luokassa, lisättävä koulun ja kodin yhteistyötä, otettava huomioon oheiskasvattajien, kuten älykännyköiden, tietokoneiden ja jengien vaikutus, katkaistava reit-

tejä epäsosiaalisuuteen ja vieraantumiseen. Ei ole mikään ihme, että opettaja tuntee hukkuvansa haasteiden mereen, jonka seurauksena oppilaistakin voi tulla rauhatomia ja kyllästyneitä. Kun paineita ei hallita, uhatuiksi joutuvat sekä koulun työrauha että opettajan työnäky eli järkevä, rauhallinen ja johdonmukainen toiminta.

VAARANA PIRSTALOITUMINEN

Vaaran nimi on atomismi, kokonaisuuden pirstaloituminen; oppiaineet ja tietosisällöt jäävät usein irrallisiksi toisistaan, tutkijat ja kouluviranomaiset opetushallitusta myöten syöttävät uusia pedagogisia ideoita ja kehittämishankkeita. Päälle tulevat vielä yhteiskunnasta nousevat lukuisat haasteet.

- Edellytetään, että koulun pitäisi katkaista lasten syrjäytymiskierteet. Miten vaativa haaste!
- Mistä tulee mieli opettajan työhön lisääntyvien haasteiden keskellä? Minun mielestäni opettajan pitäisi koota itsensä haasteiden viidakossa ja löytää punainen lanka, oma perspektiivi siihen, mihin hän työssään pyrkii. Hyväksyn sen, että osasta haasteita luovutaan ja etsitään niihin ratkaisua laajempien näkökulmien ja asiayhteyksien valossa.
- Kaikkea ei voi hallita eikä ylivoimaisilta tuntuvia tehtäviä pidä ottaa kannettavakseen.
- Opettajan kannattaa oman persoonansa ja vahvuksiensa avulla rakentaa sivistystä ja suvaitsevaisuutta sekä herättää lapsessa tietoisuutta. Opettajan on tärkeää syventää myös omaa tietoisuuttaan itsestä vaikuttajana. Olisi selvitettävä omassa persoonassa piilevä ”juoni” kulttuurisen kasvun tiellä. Punainen lanka – oma linja – voisi perustua esimerkiksi ranskalaisen sosiologin **Pierre Bordieu’n** ajatukseen kulttuurisesta ja sosiaalisesta pääomasta. Niiden opettamisen kautta opettaja voisi löytää mielen työhönsä. Ajatukset eivät ole irti sivistyksen suuresta projektista.
- Kulttuurinen pääoma merkitsee tiedon rakentamista yhteiskunnasta ja kulttuurista. Tiedon avulla nuori oppii ymmärtämään, pohtimaan ja keskustelemaan asioista ja samalla jäsentämään itseään ja yhteiskuntaa. Hän oppii arvoja, kyselemään ja väittelemään niistä. Tiedon lisäksi erilaiset koulussa opetetavat taidot valavat pohjaa kulttuuriselle pääomalle.

SOSIAALISTA PÄÄOMAA

Koulu antaa sosiaalista pääomaa evästämällä lasta liikkumaan sosiaalisessa tilassa ja solmimaan uusia suhteita ja yhteyksiä toisiin ihmisiin, koska lapsi keksii yhdessä enemmän ja saa käyttöönsä uusia voimia. Filosofin kauniina periaatteena on, että erilaisista oloista tulevat oppilaat oppisivat ymmärtämään toisiaan ja siten liittymään yhteiskuntaan ja muihin ihmisiin. Tämä on kasvun ja kasvatuksen olennainen tavoite ja edellytys.

Mutta ilman käsitystä ja syvempää ymmärrystä ympäröivästä yhteiskunnasta opettaja on vaikean, ellei peräti mahdotoman kasvatus tehtävän edessä. Ajattelen, että opettajankoulutuksen yhteiskunnallisia sisältöjä ja suhteita on kehitettävä.

Kiihtyvällä vauhdilla muuttuva yhteiskunta luo jännitteitä ja ongelmia myös lapsille. Psykologinen ja didaktinen näkökulma ovat tärkeitä, mutta enää ei riitä, että opettaja on opetellut opettamisen taidon ja tuntee lapsen psyykkisen kehityksen keskeisen kulun. Opettajan tulee seurata myös yhteiskuntaa, katsella ovista ja ikkunoista ulos ymmärtääkseen esimerkiksi, missä paineissa perheet elävät ja miten ne vaikuttavat lasten elämään. Koulussa opitavat tiedot ja taidot ovat kullannarvoisia, mutta inhimillisen pääoman rakentamisessa opettaja tarvitsee tuekseen laajan vision ihmisestä ja sivistyksestä, jonka toteuttamiseen hän voi tärkeässä työssään tähdätä.

Juhani Aaltola

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori ja emeritusprofessori, joka on opettanut Chydenius-instituutissa.

